

Triviális és triumfális sajtónyelvi és jogi fordítások¹

Hálás módszert követek, amikor már a címben sem fogalmazok egyértelműen. Legutóbbi, társszerzőként jegyzett írásomban² a **törvénykezés** kétértelműségével játszadoztam, elővezetvén, hogy habár a szó bíraskodást jelent, nem eléggé elítélhetően és helyteleníthetően mégis a **törvényhozás** szinonimájaként szerepeltetik úton-útfélen a magyar sajtónyelvben és a médiában egyaránt.

Ezúttal a **triviális** idegenből jött szavunkkal zsonglőrködhetek, eltűnődve azon a kétségen, vajon a szépséges internacionalizmusnak mely jelentése ideillő a leginkább. Ha legnépszerűbb magyarító segédeszközünkhöz, a Bakos-féle szótárhoz nyúltunk mankó gyanánt, kifejthetjük: a *közönséges* és az *útszéli* megoldást mint alkalmazhatatlant eleve elvetjük. Jól is néznénk ki, ha egy fordítói szemináriumon „vulgárprofán”, alpári megoldásokat népszerűsíténénk! Maradjunk annyiban, hogy legkézenfekvőbb, ha a szótárban második és harmadik jelentéstartalommal közölt, **közkeletű, általánosan elfogadott**, majd **elkoptatott** és **lapos** változatokkal operálunk, hiszen ezek a jelzők igencsak szemléletesen világítanak rá némely fordítási termékeink mibenlétére.

Ha már az alkalmazott módszer megválasztásával kezdtem mondókámat, magyarázatul vagy magyarázkodásképpen legyen elég annyi, hogy a témáról megejtett bensőséges megbeszélés szerint csalamadéféle előadást tartok itt önöknek azzal a közvetlenül levonható következtetéssel,

¹ A Szabadkán, 2013. november 21-én, a Magyar Nemzeti Tanács szervezésében megtartott fordítói szemináriumon elhangzott előadás írott és szerkesztett változata

² Letsch Endre – Letsch Erich: Szerzett és (vissza)szerzendő nyelvi jogaink a szerbiai törvénykezésben. *Létünk*, Újvidék, 2013/különszám, 134–142.

miszerint rajtam aligha fogják eredménnyel számon kérni az úgynevezett szisztematizáció, azaz a rendszerezés kötelező kellékét, mert hevenyészett megnyilvánulásaim nélkülözni fogják a disszertáció feltétlen ismerveinek állandó jelenlétét.

Az értelem minimumát belelehelendő a remélhetőleg nem gátlástalanul szószátyár fejtegetésbe, s a lehető legsebebben áttérve a konkrét fordítások, vagy csak nyelvhasználati jelenségek felsorolásába és a helyesség nagyítója alatti elemzésébe, kezdjük talán a legkézenfekvőbb, de nemigen népszerű metodológiai fogással, az önkritikával. Mivel irodám állandó törvényszéki tolmácsi minőségben tevékenykedik immár hosszú három évtizede, bevallhatom (a lónak is négy lába van, mégis megbotlik), mi is szoktunk gyermeteg, kezdőket megszégyenítő hibákat vétetni. Így például legutóbb ez a fordítói gyöngyszem került ki kezünk, azaz számítógépes billentyűzetünk alól: *rendőrségi főtitkár*, a *glavni policijski inspektor* megfelelőjeként, a legközönségesebb (legtriviálisabb) elnézés és elírás következtében. Az eget rengető sietségben a pecsét által elhomályosított, lefödött textust vastag szemüvegünk mögül „szekretar”-nak láttuk. De nem csak az önbírálatnak akarok helyt adni összejövetelemlőnkön. Legyen szabad a sok kolléga által oly csökönyösen és megtanulhatatlanul **kivételezésnek** fordított **kizárás** eljárásjogi intézményét, illetve terminusát pellengérré állítanom. A *kivételezés* szerintem a legprimitívebb tükörfordítások egyikéként szerencsétlenkedik beszélt és írott jogi nyelvünkben, megtévesztő módon arra utalván, miszerint valamilyen kiváltságos helyzetben lenne az az állami hivatalnok, a bíró, akit elfogultsága, vagy egyéb negatív tulajdonsága, státusa miatt kizárnak, azaz megvonják tőle az eljárásvezetés jogát. Szomorúan mondom, reménytelenül elsajátíthatatlan fogásra szeretném megtanítani a szövegbirkózással foglalkozó újságírókat, jogi fordítókat. A második, hasonlóan ordítóan otromba eljárásjogi terminus a *megszakítás*, nincs elég hatalmas betű a komputerprogramokban, amellyel hangsúlyozottan föl lehetne hívni tökéletlen helytelenségére a figyelmet! Némely kollégák önfejű és tudatlan ügyetlenséggel fordítják a másodfokú, azaz a fellebbviteli bíróság által **hatályon kívül helyezett** elsőfokú ítélet újratárgyalásra való visszautalásának „megfelelőjeként”. Szerbül így hangzik: *ukida se prvostepena presuda*. Erre mondja az egyszeri vajdasági fordító, hogy „megszakítás”. A kétnyelvű szakmunka végzésére kiválóan képesített bírók némelyikének nyelvezetéről, nyelvkezeléséről már szót se ejtsünk!

Kurta kitéréssel most néhány elcsépelet nyelvhasználati modorosságra hívom föl a tekintélyes hallgatóság szíves figyelmét, így például rettenetesen gyűlölöm az *attitűd* és a *fókuszál* kifejezéseket, melyek úgy ellepték mindennapi nyelvhasználatunkat, mint a szemtelen legyek a kiaggatott

kecskehúsokat Ódelhi központjában. Bátorkodom szerénykedve javasolni, hogy az *attitűdöt* nyugodtan váltsuk ki (erre még visszatérünk) a **viselkedés, magatartás, szellemi beállítottság** szavakkal és kifejezésekkel, hiszen hangulatosak, stílusgyönyörítő ismérvként is kiválóan fölválthatják a nyelvi arató-cséplő gép fogai közé szorult, és onnan ki nem vakarható attitűdöt. Nem kevesebb intenzitással és szenvedéllyel vonatkozatom ugyanezt a *fókuszál* szóhasználatra is, ami semmivel sem árul el többet az ékes magyar **összpontosít, középpontba, gócpontba helyez** kifejezéseknél, csak többszörösen modorosabb, angolmajmolóbb. Ilyen még a *kruciális*, mint a **fontos, központi kérdés** megfelelőjeként kritikátlanul, válogatás nélkül emlegetett, bár vitathatatlanul latin eredettel megáldott, anglicizmus.

Nem szeretek abba a hibába esni, hogy valamit jelzek, majd mintha mi se történt volna, rajtaütésszerűen el is felejtkezek róla. Fentebb zárójelek között megjegyeztem, hogy a *kivált* szóra kiváltképpen vissza fogok térni. Íme a soha vissza nem térő alkalom! A bankosok szakszargonjának risszrossz termékeként minősíteném a példamondatom szerinti *drágább hitelt kivált olcsóbbal* konstrukciót. A fontoskodó jelleg akkor ölt igazán testet, ha megpróbáljuk szerbre fordítani. Kreatív igyekezetemből többre nem tellett, mint a **helyettesíteni, zameniti** szópár nem túlságosan sziporkázó ötlete.

Hagyományos flekkeben mérve már a háromoldalnyi „slejfnit” is túlszárnyaltam, erre szokták tárgyilagos kritikásaim észrevételezni, hogy sokat beszélek, de keveset mondok. Folytatom hát, a képzetársítás módszerét előszeretettel segédeszközként az előadásba beidézvén. Az észrevételezésről jut eszembe a *felvételezés*, ami szintén egy igen-igen közkeletű, elterjedett, kigyomlálhatatlan és kiírthatatlan, egyértelmű nyelvi hiba, mert a *felvételezés* az valamiféle anyagmozgatási raktárterminológiai elem, mi pedig – öreg rádiós motorosok – a „**felvétel** – snimanje” magyartalan változataként szoktuk emlegetni. Legutóbb a rádióban csalogánytorkú neves művésznőnk sántította bele az éterbe ezt a sikerületlenséget, ráadásul több ízben is.

Tudom, hüledezve hallgatják fejtegetésemet, föltehető a kérdés, mikor térhetnénk rá végre-valahára a hasznos fordítópallérozó példatár görcső alá helyezésére, de még egy elcséplelt mondatot hadd említsek soron kívül, aztán – szentül megígérem – visszatérek a szaknyelv, a jogi nyelv vizslatására. Lapos irányunk ostorozásaként inkább emlékeztessen tekintélyes hallgatóságomat a *nagyon* attribútum agyoncséplelt, a lápnál is laposabb, gondolat-szegény, stílustalan, vagy inkább stílusölő, keresetlen, válogatás nélküli és enervált, ötlettelen alkalmazására. Közéleti személyiségeink, művészeink,

színészek, irodalmárok, akiknek pedig a választékos stílus a mindennapi kenyere és munkaeszköze kellene, hogy legyen – a mindannyiunk által hön imádott politikusaink nyelvi fegyverzetéről és felkészültségéről itt ne értekezzünk –, kitalálni is képtelenek egyebet, mint nagy, nagy-nagy, nagyon nagy (főleg megtiszteltetés, hogy ne mondjam, számomra is, mert itt lehetek önök között és fontoskodhatok szakadatlanul). A beszélt nyelvben, a „hangos sajtóban” valahogy még szemet is hunyhatnánk az efféle fölületességek fölött, ám, hogy egy másfél hasábos újságcikkben nyolcszor forduljon elő ez a stíluselem, az már *nagyon* gáz, *nagyon-nagyon* ciki, és hogy a legförmedvényesebb frappantúrával fejezzem be ebbéli fejtegetésemet, a rádió olyképpen kívánja fölhívni a figyelmet egyik feledhetetlen zenei élménnyel kecsegtető műsorára, hogy *nagyon zene!* Ehhez a szegénységi bizonyítványhoz már csak az adómentességi jóváhagyás eljárásának tárgyában ajánlhatom föl ügyvédi irodánk segítségét...

A politikusokról pedig eszembe jutott, hogy a politika rétegnyelvi alakulata is romló átalakuláson megy keresztül napjainkban, hiszen el nem tudom képzelni, hogy teszem föl Churchill Angliájában mindennapos, elfogadott, megtűrteknek lehetett volna tekinteni a tolvaj banda, gazember, mocskos áruló, ideggyenge, elmebeteg, idegenszívű, pofátlan, nyálgép, gusztustalan rohadékok, nyüvek, pondrók, nyikhaj senkiháziak, kócos fogú rémségek, műveletlen tahó kifejezéseket, hát még az olyan beszólásokat, hogy „lógni fogsz!”.

A magyar hivatali bükkfanyelv egyik elrettentő példájával folytatom. A szerb egyszerűen és nagyszerűen annyit mond: *cevovod*. A körbema-gyarázó magyar nyelv pedig erotikus vonzalmat érezvén a bonyolítás ösz-szekomplikálása iránt, ekképpen fogalmaz: *folyadék szállítására szolgáló közmű*. Egyébiránt nem légből kapott ez a példa, élő ő a javából, a Magyar Köztársaság helyébe lépő Magyarország gazdasági életében honos törzsszabályként áhitattal olvasandó és használandó *a tevékenységi körök egységes ágazati osztályozási rendszere* (ez a körmondat is eminens helyet foglalhatna el a burjánzó szöbokok mezei vadvirágos rétjén).

Nem csodálkoznék, ha a fenti „ornamentika” a hallgató, az olvasó számára *értelmezhetetlen* volna. Ez a dölt betűkkel szedett modoroskodás az utóbbi időben vészes veszélyességgel kezd elterjedni és beborítja, kiszorítja egyszerűbb szavainkat. Kérdezem én, és joggal, az „értelmezhetetlen” mennyivel árul el többet, földi inkább a jelentéstartalmat, mint az **értelmeztelen**. Mi, deformált jogászok, ne akarjunk már a legközönségesebb köznyelvi közlésnek is több jogi tartalmat kölcsönözni a kötelezőnél. Nem mindenki szeret jogászkodni, sőt bátran állíthatom, hogy műszaki beállítottságú mérnökismerőseim a való világban úgy menekülnek a tanulmá-

nyaik során előírt, szabványosítottan obligát általános jogi ismeretektől, mint ördög a tömjénfüsttől.

Vissza a jogi bükkfához: a rendőrségi szóvivő okoskodva, akadozva jelenti be a tévében: „elütött egy gyermekkorú személyt”. Gondolom, mindannyian egyetérthetünk azzal, hogy a tragikus, szomorú igazság híre egy **gyerek** elütéséről szól, a *gyermekkorú személy* csak és kizárólag a nyelvfosztásban jeleskedő, szándékolt homályossággal fogalmazó törvénygyáros csökkent agyának szüleménye lehetett.

Rendszertanilag az előző bekezdéshez szervesen kapcsolódik a következő terminológiai drágakő: *tartós közjegyzőhelyettes*. **Állandó** bírósági tolmácsként mindig is ilyen címre vágytam, meg egy fél liter tartósított tejre a reggeli kávéhoz. Tényleg: tartósított közjegyző, az még elevebben tapintana rá a szubsztanciális lényeg teljes igazságára, megkérdőjelezhetlen pontosságára.

Ha most két hangsúlyozottan kinagyított zárójel között ijedten jegyezném meg, hogy a napi rendszerességgel tett sajtóböngészés, tévé- és rádióhallgatás közben kezem ügyébe kerülő ceruzákkal, örökírókkal, rostironokkal és más „penkallákkal” eszközölt följegyzéseimnek alig érkeztem a feléhez, kérem, megbotránkozásukat félretéve és mellőzve továbbra is figyeljenek rám, hátha valami hasznuk is származhat lelkes fejtegetéseimből, bár ezt nem ígérhetem meg, mert eddigi fellépéseim alkalmával, amidőn a „művészi-színészi” teljesítmény és a gyakorlati haszon kritériumai tétettek egyazon patikamérleg két serpenyőjébe, az előző kőszikla nehézségű volt, míg az a bizonyos gyakorlati haszon minduntalan pihekönnyűnek találtatott.

Alig ocsúdtunk föl a gyászból a letűnt jó világ utolsó élő képviselője, Jovanka Broz távozása és elhantolása után, máris huncut tolvajok vették magukhoz a történelmi műemlékszamba vehető érmekeket, érmekeket, érdemrendeket és egyéb megérdemelt kitüntetéseket, de ez megint csak egy kacsARINGÓS kiterő, mai témánk gyakorlati hasznát a Jovanka *egészségügyi állapot*a fordulat „orvosi vizsgálatában” akarom keresni. Az *egészségügyi* terminus talán mégiscsak a közigazgatás nyelvének sablonos terméke, e helyütt nyelvi egészségünkre romboló hatást fejt ki. Mi lett volna, ha az újságíró, a fordító, a szakjogász és a többi illetékes személy Jovankának csak az **egészségéért** aggódott volna.

Tömörítve adom elő, de ha kívánják, megesküszöm az istenre és a párt-ra, hogy alábbi példáim nem kitalálmányok, mindkettő elhangzott (minő szerencse, nem nyomtatott írásban jött velem szembe a nyelvtögető rusnyaság): *gondtalanság* miatt *kereslettel* fordult a bírósághoz... Boruljunk össze, és zokogjunk hiúsult álmaink fölött! Ez a mi nyelvünk! Hallgatni,

nézni is rossz, kimondani még szörnyűsebb! Hasonló épületes marhaságokat írtam most le, mint amikor hajdan arcpirító megszégyenülést kiváltó tapintatos tanári okításban részesültem megboldogult ifjú és elsőéves, másképpen szólva, „gólya” jogászhallgató koromban, amikor is a **jogászt jogi személynek** neveztem, a legszakmamegbecstelenítőbb tartalomtévesztett módon. Ha most olyan tájékozatlanságot föltételeznék önökről, mint amilyen „bunkók” voltak az inkriminált újságírók, akkor megmagyaráznám, hogy a *gondtalanság* helyett **gondatlanságot** kellett volna mondani, a *kereslet* helyett pedig **keresetet**, de ilyen képtelen alultájékozottságot bátoriskodom nem föltételezni az itt összesereglett prominens auditóriumról.

Még egy-két szó a rövidítésekről, melyek ellen elszánt harcot indítanék, ha lenne hatalmam, de nincs egy szem se, így hát csupán cinikus gunyorral emlegethetem, hogy pl. az EMMI nem valami csábos és vonzó szépasszony nevét földi, hanem az emberi erőforrások magyarországi csúcsmínisztériumát a nerben. A Nemzeti Együttműködés Rendszerében. A GYIVI pedig nem déligyümölcs, hanem a nerben és az átkos kommunizmusban egyaránt a gyámhatóságot, azaz a Gyermek- és Ifjúságvédelmi Intézetet jelöli. E tárgykörben a szerbek se sokkal jobbak, például a folyamatos szövegben „VD”-nek nevezik a *vanredni događaj* tolvajlásfölfedező eseti intézkedéssorozatot, a WOC bizottság inicializmusának angol voltára viszont a dupla vé (W) jelenlétéből tudunk következtetni. Könnyű ilyenkor arra hivatkozni, hogy az internet segítségével hatásos, és azonnali gyógyírt jelent, sebtapaszt ragaszt a rövidítés ütötte sérülésekre, a gyakorlat azt mutatja, hogy néha a világháló sem mindenható. Megkérdezném kereszténydemokrata barátaimat, ha az internet sem, akkor ki az isten?

Rendszeres kritikusaím vétkeim rovatában azt szokták negatív számlámra írni, hogy nyelvművelő jegyzeteimben több a politika mint a nyelv. Ezért a továbbiakban erről a nagyhatalmú foglalkozásról egy szót se. Csak a nyelvi hibáról. Szerintem tehát Vesna Pešić nem *önálló* képviselő, hanem *független*. Kizárólag nyelvileg érteném ezt, nem politikailag.

Mivel a gazdaságban a politika jelenlétét nyomokban sem lehet fölfedezni, beszéljünk a gazdasági terminológiáról néhány kötetlen szó példájának erejéig. Hogy ne vádolhassanak már megint a jogi nyelv elkerülésével, megismétlem azt, amit valamennyien tudunk: a jog és a gazdaság rokon területek, ezért én is illetékes volnék egy gazdasági vitaműsor élőnyelvi jópofaságainak áttekintésére. Az egyébként pontos és szabatos nyelvkezelés tehetségével megáldott szakember nyelve meg-megbicsaklik a rádióban, amikor megállapítja: „a külföld *visszatartással* tekint intézkedésinkre” (**fenntartással** helyett, ami a *sa rezervom* megfelelője lett volna), továbbá: „a pokolba vezető út is *jóindulattal* van kikövezve” (**jó szándékkal** helyett).

Első látásra szólástévesztésnek tűnt, de biztos, ami biztos – gondoltam – fölütöttem hát O. Nagy Gábor vaskos alapművét³, mely „**a pokol (ország)-útja (is) jó szándékkal (jóindulattal) van kikövezve**” változatokat teszi közkinccsé. Hiba itt egy szál se. Még a rögtönzésteli élő műsorban sem illik azonban a Nemzetközi Valutaalapot lemonetárisalapozni, nem más ez, mint annak szomorúságos bizonyítéka, hogy a közgazdaság-tudományi karon anno nem működtettek szaknyelvi lektorátust, amiben egyértelműen különböztek az Újvidéki Jogi Kartól. A történet fájdalmas mementója vagy epilógusa, hogy ez is csak a régi dicsőség fölemlegetése, hiszen a szép idők 1991-ben a történelem alkonyati homályába veszendtek, ha így folytatjuk, végérvényesen és visszacsinálhatatlanul.

Egyértelmű szerb hatásnak tulajdonítható a *strájk* szerbszerű forma használata a honos és helyes **sztrájk** helyett, vagy a *megtapsolta a vállukat* a **megveregette** helyett. Mindazonáltal fejezzük be elmefuttatásunk ezen részét inkább egy igazán hangulatos képi megfogalmazással: olyan a mi országunk és rendszerünk, mint ahol „az elviselhetetlen büzt árasztó szemétdombon kihajt és vidáman virágzik a tök”. Ez olyan kedélyes mondat, melyről kötelező megbecsüléssel és elismeréssel szólni, mint vitathatatlanul pozitív példáról, amit írott és beszélt nyelvünkben követni érdemes.

Megmosolyogatóan anekdotikus példaesettel zárom gondolataimat. Egy perzsaszőnyeg-kereskedelemmel a szerb piacra betörni törekvő magyarországi üzletembert – egyébként afganisztáni származású, pastu anyanyelvű, de több nyelvet kitűnően beszélő, szerény és mértéktartó professzionizmussal tevékenykedő férfiút tárgyalás közben mentolos cukorkával kínáltam, ám ő, gyöngéden elhárítva kínálásomat, ezt a magyarázatot fűzte az elutasításhoz, azaz miért nem kér a bonbonból: cukorbetegséggel *rendelkezem*. Páratlan szépségű, ázsiai gyökerekre visszavezethető anyanyelvünket tökéletesen megtanulni lehetetlen. De legyünk őszinték: a fenti ábra is tanúsítja: ettől a magasztos céltól, annak triumfális elérésétől jómagunk is elérhetetlen távolságra vagyunk. Kossa János⁴ klasszikus nyelvvelőnk találó szavait kölcsönözve búcsúzom: a szerb és a magyar nyelv két széke közötti padalattiság állapotából föltápszkodván szeretnénk mindig minél magasabbra törni, s legalább megközelíteni a kívánt, de elérhetetlen nyelvi tökély legfelsőbb szintjeit. Nota bene, biztos vagyok benne, hogy törekvéseinket nem a nyelv, a szaknyelvi tudás, a terminológiai jártasság elvesztése, hanem a fordítói gyakorlat sikeressége koronázza majd.

³ O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Gondolat, Budapest, 1976. 563.

⁴ Kossa János: *A mi nyelvünk*. Forum, Újvidék, 1978. 33.